

До спеціалізованої вченої ради Д 035.051.01
Львівського національного університету
імені Івана Франка

В І Д Г У К

офіційного опонента

на дисертаційну роботу РЕВАК Ірини Олександрівни

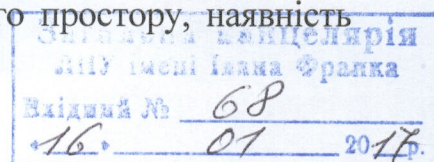
„Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України”, по-
дану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальностями 08.00.03 – економіка та управління національним господар-
ством, 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки)

Актуальність теми дослідження

Світова практика процесів економічного зростання багатьох країн доводить, що визначальним їх фактором є формування й збагачення інтелектуального потенціалу суспільства. Під впливом посилення ролі економіки знань на перший план виходять пріоритети на користь інтелектуалізації праці, що ґрунтується на інноваціях, впровадженні високотехнологічних процесів, інтеграції науки, освіти та підприємницької діяльності. Адже ефективність трансформаційних процесів, адаптація українського суспільства до сучасних вимог інноваційної економіки значною мірою залежать від характеру процесів нагромадження та розвитку інтелектуального потенціалу держави.

Відтак у структурі економічних ресурсів особливо значущими є ресурси інтелектуальні, що обумовлює необхідність перегляду існуючих підходів, до визначення пріоритетних об'єктів, умов та напрямів забезпечення економічної безпеки на усіх рівнях суспільних відносин. Саме інтелектуальна безпека є сьогодні однією з основних компонентів системи економічної безпеки, оскільки, з одного боку, пов'язана зі зростаючою роллю інтелектуальної праці, захистом інтелектуального потенціалу від руйнування, а з іншого – гарантує безпеку інтелектуального розвитку особистості, захищає знання як найцінніший інтелектуальний ресурс та його носія – людину, що створює інтелектуальні продукти.

Усвідомлення значущої ролі вищої освіти і науки у процесах накопичення нових знань, формування сучасного інформаційно-економічного простору, наявність

багатої культурно-духовної спадщини України є невід'ємними атрибутами новітніх процесів державотворення та необхідною умовою зміцнення економічної безпеки України.

Незважаючи на те, що даним питанням присвячено чимало досліджень низки вітчизняних і зарубіжних учених, економічна наука і практика до цього часу не мають відповідей на низку питань, пов'язаних із формуванням та ефективним використанням інтелектуального потенціалу з метою зміцнення економічної безпеки держави. Адже відсутність єдиної цілісної стратегії економічної безпеки, незадовільний стан функціонування та низький рівень сфер світи, науки та культури вимагають подальших досліджень у напрямку поглиблення теоретичних, методологічних і методичних засад формування інтелектуального потенціалу та розроблення нових концептуальних підходів і практичних рекомендацій, спрямованих на його подальший розвиток та використання в цілях зміцнення економічної безпеки в Україні.

Тому дисертаційне дослідження Ревак І.О., яке присвячено проблемі обґрунтування методологічних основ, теоретико-методичних підходів і науково-прикладних напрямів з обґрунтування стратегічних пріоритетів та засобів розвитку і використання інтелектуального потенціалу та зміцнення економічної безпеки держави, слід вважати актуальним і своєчасним.

Дисертаційне дослідження Ревак І.О. виконувалось в межах планів науково-дослідних робіт ряду вищих навчальних закладів, зокрема: Львівського національного університету імені Івана Франка - «Фінансові стратегії розвитку економіки України» (реєстраційний номер 0112 U 004029); Львівського державного університету внутрішніх справ - «Безпека і економіка: стан, проблеми і перспективи» (реєстраційний номер 0106 U 003638), «Економічна безпека України: стан, проблеми та шляхи вирішення» (реєстраційний номер 0109 U 007852), «Стратегія сталого розвитку економіки: теорія і практика» (реєстраційний номер 0112 U 007496), «Забезпечення стійкості та безпеки фінансової системи України: теорія та практика» (реєстраційний номер 0112 U 007497); Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка - «Моделювання, оцінка та прогнозування стану економічної безпеки регіональних агломерацій» (реєстраційний номер 0108 U 000588); Чернігівського національного технологічного університету - «Управління розвитком системи фінансово-економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання» (реєстраційний

номер 0113 U 002742). У межах зазначених тем дисертантом обґрунтовано теоретико-методологічні засади, методичні та науково-практичні підходи до формування та збагачення інтелектуального потенціалу в системі економічної безпеки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність та новизна

Виходячи із розуміння необхідності вдосконалення теоретико-методологічних засад, науково-методичних і практичних підходів до формування та ефективного використання інтелектуального потенціалу в цілях зміцнення економічної безпеки держави, у роботі визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, які загалом вірно відображають його сутність. Комплекс завдань, які поставлені та вирішені автором, дали змогу логічно структурувати роботу, розкрити її зміст. Так, зокрема, уточнено сутність понять «інтелектуальний потенціал», «інтелектуальна безпека», розширено класифікаційні ознаки загроз розвитку інтелектуального потенціалу, побудовано систему економічної безпеки держави та механізму її забезпечення, проведено оцінку розвитку інтелектуального потенціалу України, обґрунтовано науково-методичні підходи до оцінки та практичні рекомендації щодо підвищення рівня інтелектуального потенціалу в системі економічної безпеки держави.

Детальне ознайомлення із дисертаційною роботою, авторефератом, науковими працями здобувача дає підставу зробити висновок про те, що з поставленими завданнями дослідження автор загалом впорався.

При цьому вдалось отримати такі результати, які, на нашу думку, можна віднести до елементів наукової новизни у межах спеціальностей 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки):

розвинуто сутність понять: «інтелектуальний потенціал» - з позицій існуючих наукових підходів та ієрархічних рівнів суспільних відносин, що дало змогу обґрунтувати його сутність та різновиди (с. 24-26, 34-35, 44-46, 123); «система економічної безпеки держави» - через виокремлення низки її характеристик як складової систем глобальної, мегарегіональної та національної безпеки (с. 58–62); «інтелектуальна безпека» - з огляду на правовий, фінансовий, інформаційно-аналітичний, організаційний та соціальний аспекти її прояву (с. 84–91);

розширено типологізацію загроз розвитку інтелектуального потенціалу за рахунок виділення таких ознак як джерело виникнення, характер форма прояву, що сприяє формуванню механізму їх протидії та зміцненню економічної безпеки держави з огляду на її інтелектуальну складову (с. 49-50);

обгрунтовано декомпозицію понять «безпека – загроза – небезпека» у трьох-вимірній площині «зони – індикатори – засоби протидії загрозам», що дає змогу визначити характер заходів для протидії можливим загрозам та сприяє формуванню цілеспрямованої безпекової політики на різних рівнях економічних відносин (с. 50 – 53);

побудовано концептуальну схему collocaції інтелектуального потенціалу в системі економічної безпеки держави (с. 62 – 63), яка дає змогу обгрунтувати місце інтелектуальної безпеки, її взаємозалежність і зв'язок із системами вищого порядку (с. 80-81);

набули подальшого розвитку зміст і структура механізму гарантування економічної безпеки, виходячи із нормативно-правових, інформаційних, кадрових, фінансових умов, а також цілей і функцій забезпечення економічної безпеки держави (с. 67 -74);

на основі обгрунтованої дисертантом структурно-динамічної моделі внутрішньої архітекtonіки інтелектуального потенціалу держави сформовано концепт «піраміди інтелектуального потенціалу» (с. 94–95);

удосконалено функціональну структуру інтелектуального потенціалу за рахунок виокремлення гносеологічної, естетично-просвітницької, світоглядно-виховної, соціально-стимулюючої, практично-аналітичної та стратегічно-захисної функцій, що сприятиме визначенню стратегічних орієнтирів здійснення державою активної політики у сфері освіти і науки, культури, духовності, інноваційної діяльності та зміцнення економічної безпеки (с. 121 – 122, рис. 2.5);

розроблено методологічний підхід до проведення комплексного дослідження інтелектуального потенціалу в системі економічної безпеки держави з виокремленням ключових рівнів, блоків та принципів (с. 131-139);

запропоновано та обгрунтовано методичний підхід до оцінювання інтелектуального потенціалу на базі виділення відповідних критеріїв та показників освітнього, наукового, культурного та духовного розвитку держави, що дає змогу оцінити рівень

інтелектуального потенціалу держави, систематизувати деструктивні чинники, виявити можливі резерви його зростання (с. 157-163, 241 – 244);

набула подальшого розвитку авторська типологізація об'єктів інтелектуальної безпеки держави (с. 257 – 259), що дало змогу здійснити вибір ключових індикаторів інтелектуальної безпеки;

розроблено методичний підхід до оцінювання рівня інтелектуальної безпеки держави на базі розрахунку інтегрального індексу з огляду на сукупність показників, які характеризують об'єкти інтелектуальної безпеки (с.259 – 266);

визначено і обґрунтовано концептуальні засади державної політики розвитку і використання інтелектуального потенціалу держави, з огляду на її цілі, принципи, об'єкти і суб'єкти, координуючу та стимулюючу роль держави у механізмах протидії загрозам економічної безпеки (с. 339–351);

запропоновано низку функцій механізму протидії загрозам розвитку інтелектуального потенціалу, що сприятиме систематизації процесів і заходів щодо гарантування інтелектуальної безпеки (с. 351 – 353);

набули подальшого розвитку науково-практичні підходи і стратегічні заходи у сфері розвитку і раціонального використання інтелектуального потенціалу в контексті зміцнення економічної безпеки держави в освітній, науковій, культурній і духовній сферах (с. 356-380).

Детальне вивчення змісту дисертаційної роботи, наведених у ній статистичних даних і розрахунків дає можливість зробити висновок про обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації.

Не викликає сумніву достовірність наукових висновків, отриманих теоретичних узагальнень, оскільки в основу наукового дослідження покладено праці вітчизняних та зарубіжних економістів з досліджуваної проблематики, а також відповідні законодавчі і нормативно-правові документи. Основні положення роботи базуються на використанні та узагальненні даних Державної служби статистики України, офіційних вітчизняних і закордонних статистичних та аналітичних матеріалів, даних періодичних видань, аналітичних розрахунків автора тощо.

У дисертації вміло використано значну кількість фундаментальних праць вітчизняних і зарубіжних вчених, значний масив статистичного і фактологічного матеріалу, який якісно опрацьовано і систематизовано в таблицях і рисунках.

Отримані здобувачем наукові результати та висновки дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованими. В процесі дослідження використано сучасну методологію наукових досліджень, а саме: абстрактно-логічний, історичний, картографічний, аксіологічний, системно-структурний і компаративний методи, методи аналізу і синтезу, аналітичного порівняння, економіко-математичного моделювання, статистичного аналізу та ін. Обґрунтованість висновків також підтверджується матеріалом, який міститься у додатках.

Викладене вище дає можливість висловити позитивний висновок стосовно наукового рівня, достовірності подання в дисертації матеріалу, теоретичних обґрунтувань і аргументації всіх положень, які висунуто до захисту, практичного значення висновків і рекомендацій, що впливають із дисертації.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Відзначаючи змістовність представленої до захисту дисертації, ґрунтовне дослідження важливої проблеми, не можна водночас залишити поза увагою деякі дискусійні положення та недоліки:

1. Авторську декомпозицію «безпека – загроза – небезпека» у трьохвимірній площині «зони – значення показників – урядові заходи» (рис. 1.4, с. 52) доцільно було б конкретизувати з позиції виду безпеки, числових меж діапазонів у розрізі конкретних зон, а також конкретизації заходів щодо її зміцнення у розрізі представлених груп – превентивні, стабілізаційні, активні, відновлювальні.

2. У дисертаційній роботі автор дещо звужує сукупність суб'єктів інтелектуальної безпеки, оскільки виділяє лише органи законодавчої влади, правоохоронні органи, відповідні державні інституції та наукові колективи, які проводять дослідження проблем зміцнення економічної безпеки (с. 66), тоді як на с. 35 (рис. 1.2) стверджує, що інтелектуальний потенціал є характерним для всіх рівнів суспільних відносин (нано-, мікро-, мезо-, макро-, мета-, і мегарівня).

3. На рис. 1.7 «Структурні складові механізму зміцнення економічної безпеки» (с. 67) наведено методи, важелі, інструменти відповідні елементи забезпечення даного механізму. Такий підхід автора є цілком правомірним, однак, дисертаційна робота більше виграла б у тому плані, якщо б автор продемонстрував цей механізм як систему з виділенням відповідних ієрархічних рівнів, об'єктів, суб'єктів, а також взає-

мозв'язків між окремими складовими та їхній вплив на процеси забезпечення економічної безпеки у державі.

4. Висвітлюючи методичний підхід до оцінювання рівня інтелектуального потенціалу (с. 157 – 163), дисертанту варто було б конкретизувати його в частині визначення порогових значень показників та наведення відповідної шкали оцінювання.

5. У розділі 3 «Системні характеристики процесу розвитку інтелектуального потенціалу України» у процесі аналізу освітньої, наукової та культурно-духовної складових інтелектуального потенціалу (с. 166 – 240) варто було б акцентувати більше уваги питанням впливу інституційних чинників на процеси розвитку інтелектуального потенціалу і, відповідно, забезпечення інтелектуальної безпеки з огляду на те, що питанням інституційного забезпечення приділена належна увага у підрозділі 4.3 (с. 296 – 314) дисертаційної роботи.

6. У підрозділі 5.1. «Світовий досвід використання інтелектуального потенціалу для зміцнення економічної безпеки держави та перспективи його застосування в Україні» (с. 318 – 337) значну частину матеріалу приділено висвітленню та порівнянню загальновідомих положень. Без зниження цінності роботи цей матеріал можна представити у скороченому варіанті, натомість акцентувавши більше уваги на питаннях впровадження найприйнятніших елементів цього досвіду в Україні з позицій механізмів їх реалізації.

7. Позиції автора щодо формування фінансово-економічного блоку механізму протидії загрозам розвитку інтелектуального потенціалу (с. 348-349), а також формування нової динамічної моделі фінансування освіти і зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ (с. 360-361) доцільно посилити рекомендаціями щодо залучення приватного фінансування, кредитних коштів, а також цільового капіталу.

8. Цікавою видається рекомендація автора щодо створення біржі інтелектуальної праці з метою зниження відпливу кадрів з наукової сфери (с. 368), однак вона потребує глибшого розкриття з позицій організації її діяльності, джерел фінансування, а також ефектів від впровадження такої новації.

Однак зазначені вище зауваження суттєво не впливають на основні якісні характеристики проведеного дослідження і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Теоретичне й практичне значення виконаного дисертаційного дослідження полягає в розробці нових та вдосконаленні наявних методологічних основ, теоретико-методичних підходів і науково-прикладних напрямів з обґрунтування стратегічних пріоритетів та засобів розвитку і використання інтелектуального потенціалу та зміцнення економічної безпеки держави.

Теоретичне значення розробок дисертанта полягає в розширенні та уточненні понятійно-категорійного апарату, класифікаційних ознак, обґрунтування напрямків та заходів з розвитку та збагачення інтелектуального потенціалу в системі економічної безпеки держави.

Теоретичні підходи доведені до практичних рекомендацій, які є слушними і можуть бути використані в роботі органів влади. Зокрема, особливої уваги заслуговують авторські ідеї щодо розвитку освіти як базового компонента інтелектуального потенціалу (с. 356-361), напрями активізації наукової сфери держави (с. 362 – 368), прийняття Національної програми обмеження експорту інтелекту та засобів рееміграції українських науковців (с. 368-370) та ін.

Представлені у роботі висновки і рекомендації можуть бути використані в діяльності органів влади у процесі оцінювання рівня економічної безпеки та формування заходів щодо розвитку та збагачення інтелектуального потенціалу, розроблення відповідних стратегічних, програмних та прогнозних документів як на державному, так і регіональному рівні.

Основні підходи щодо активізації процесів інтелектуалізації національної економіки та протидії загрозам в інтелектуальній, науково-технологічній та економічній сферах України були використані Комітетом Верховної Ради України з питань культури і духовності, Департаментом економічного розвитку та регуляторної політики та Департаменті з питань безпеки, оборони та діяльності органів юстиції Секретаріату Кабінету міністрів України, Управлінням захисту економіки у Львівській області Департаменту захисту економіки Національної поліції України, Департаментом економічного розвитку, торгівлі та промисловості Львівської обласної державної адміністрації, Департаментом економічного розвитку і торгівлі Рівненської обласної державної адміністрації, Департаментом економічної політики Львівської міської ради, Львівською обласною організацією профспілки працівників освіти і науки Украї-

ни, Регіональною агломерацією «Дрогобиччина», Патентно-юридичним агентством «ГОЛДМАРК». Окремі положення дисертаційної роботи впроваджені у навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ, Харківського національного університету внутрішніх справ, Львівського національного університету імені Івана Франка, Чернігівського національного технологічного університету. Також автором отримано два свідоцтво про реєстрацію авторського права, що підтверджується належними документами.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлені у 73 наукових публікаціях, з яких 9 монографій (з них 1 одноосібна), 21 стаття у наукових фахових виданнях України, 13 – у наукових виданнях інших держав та виданнях, включених до реєстру міжнародних наукометричних баз, 30 – в інших виданнях.

Особливо варто відмітити інформаційно насичену монографію «Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України: проблеми теорії та практики», в якій автором викладено теоретичні та методологічні положення процесів формування, ефективного використання та розвитку інтелектуального потенціалу з метою зміцнення економічної безпеки держави.

В опублікованих працях відображені положення всіх п'яти розділів дисертації. Результати дослідження пройшли необхідну апробацію у вигляді доповідей та виступів на науково-практичних конференціях. В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих автором як таких, що містять елементи наукової новизни. Зміст, обсяг та рівень опублікованості матеріалів дисертаційного дослідження, їх практична апробація відповідають встановленим вимогам. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація написана державною мовою. Вона складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Структурна побудова дисертації Ревак І.О. відповідає кваліфікаційним ознакам, стиль викладення та подача матеріалу досліджень є логічними, послідовними та зв'язаними єдиною цільовою

спрямованістю. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, графіків, які подаються безпосередньо в основній частині дисертації і виносяться в додатки. Мова дисертації лаконічна, коректна та зрозуміла.

Дисертація оформлена відповідно нормам і правилам Міністерства освіти і науки України, є завершеною науково-дослідною роботою, яка характеризується належним науково-методологічним рівнем.

Відповідність змісту автореферату та основних положень дисертації

В авторефераті дисертації розкрито актуальність обраної теми, наукову новизну розробок, висновки та рекомендації автора. Він є ідентичним дисертації за структурою та змістом, та не містить інформації, яка відсутня у дисертаційній роботі.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Ревак Ірини Олександрівни „Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України” є самостійною завершеною цілісною науковою працею, що полягає у новому розв’язанні важливої наукової проблеми, яка полягає в обґрунтуванні методологічних основ, теоретико-методичних підходів і науково-прикладних напрямів з обґрунтування стратегічних пріоритетів та засобів розвитку і використання інтелектуального потенціалу та зміцнення економічної безпеки держави.

За змістом та якістю теоретико-методологічних та практичних розробок роботи Ревак І.А. відповідає рівню дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук: тему дисертаційної роботи належним чином розкрито; поставлену мету досягнуто; завдання дисертаційної роботи вирішено.

Наукова новизна основних положень дисертації полягає у тому, що вони відзначаються особистим авторським підходом до постановки і вирішення досліджуваної проблеми. тема дисертаційного дослідження є актуальною. за своїм змістом дисертаційна робота відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д 035.051.01 Львівського національного університету імені Івана Франка та паспортам спеціальностей 08.00.03 – економіка та управління національним господарством та 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Загалом, дисертація на тему „Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України” за своїм змістом і фаховим спрямуванням відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук (пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами і доповненнями, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 року та № 1159 від 30.12.2015 року, а її автор – Ревак Ірина Олександрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями 08.00.03 – економіка та управління національним господарством та 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Офіційний опонент,

завідувач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Львівського навчально-наукового інституту
Державного вищого навчального закладу
«Університет банківської справи»
доктор економічних наук, професор

Б.І. Пшик

Підпис д.е.н., професора, завідувача кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Львівського навчально-наукового інституту Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи» Пшика Богдана Івановича засвідчую:

Заступник директора
Львівського навчально-наукового інституту
Державного вищого навчального закладу
«Університет банківської справи»
доктор економічних наук, доцент

В.В. Рісін